

УДК 35.082.4

Ю.В. КОНОТОПЦЕВА

СОЦІАЛЬНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ГРОМАДЯН ЯК СПОСІБ ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Викладено основні засади ставлення Українського народу до державно-управлінської еліти, яке зумовлюється різними моделями формування національної ідентичності.

The article is about basis of attitude of Ukraine nation to state-administrative elite, based on the different patterns of mould of national identity.

Сучасні трансформації відносин держави та громадянина приводять до необхідності реформування взаємозв'язків державно-управлінської еліти та суспільства. Виникає потреба побудови якісно нової системи співпраці влади та населення, від якої залежить майбутнє демократії в Україні.

На сьогодні постає важлива та гостра проблема формування позитивного ставлення пересічних громадян до національної державно-управлінської еліти, створення клімату взаємної довіри та поваги.

Розвиток державно-управлінської еліти в Україні характеризується тривалим перехідним періодом, що відзначається відсутністю сталої системи цінностей, які є пріоритетними для національної управлінської культури, труднощами в реалізації ідей демократичного урядування.

У процесі розвитку Української держави успішно функціонував такий соціальний прошарок, як традиційна “пострадянська номенклатура”, яка увійшла до нової системи державної влади, принципово не змінивши “умінь” та “навичок” своєї діяльності. Це стало однією з перешкод для позитивного сприйняття громадянином управлінської еліти.

Отже, метою статті є розкриття питання щодо формування позитивного ставлення громадян України до державно-управлінської еліти.

Ця проблема стає предметом сучасних наукових досліджень не тільки в Україні, але й за кордоном. Зокрема, Е. Вілсон, професор Лондонського університету, аналізує проблеми національної ідентичності в Україні та окреслює основні національно-етнокультурні моделі, які були чинними упродовж років незалежності. Українські науковці Е. Афонін та С. Сибіряков прагнуть вирішити питання політичної культури української еліти як суб'єктивного чинника розвитку суспільства, використовуючи системно-синергетичний підхід. С. Чукут звертається до осмислення відродження духовної культури в управлінському вимірі, С. Вовканич досліджує еліту як інтелектуальний потенціал нації. Крім того, свій внесок у вирішення зазначених проблем зробили фахівці у сфері науки державне управління – О. Крюков, М. Пірен, Р. Войтович та ін.

Попри актуальність теми та значну активність науковців при її дослідженні, залишається багато невизначених і недостатньо досліджених питань у формуванні довіри народу до державно-управлінської еліти.

Підґрунтям проведення дослідження є визначення передумов формування ставлення громадян до влади, що можливо зробити, з'ясувавши шляхи орієнтації людини в суспільстві.

В основі національної самоідентифікації людини лежать механізми соціалізації, яка відбувається через здійснення таких соціальних функцій, як:

- ідентифікація, яка є важливим механізмом соціалізації людини;
- орієнтація, що забезпечує людині тлумачення значень суспільних явищ;
- адаптація, що залучає людину до існуючої системи навичок поведінки в соціальному середовищі;
- інтеграція, що спрямована на збереження суспільних цінностей та об'єднання навколо них різних соціальних груп;
- комунікація, яка здійснює взаємодію окремих людей, соціальних груп та інститутів завдяки соціально-психологічним стереотипам, міфам і символам [1].

Соціальна функція “комунікація”, тобто взаємодія громадянина та державно-управлінської еліти, для Українського суспільства визначається стереотипами, що є породженням певних рис національного характеру та менталітету українця.

Стереотип перший. Громадянин, який належить до влади, стає чужим іншим членом суспільства. Його змінений соціальний статус стає перешкодою в спілкуванні та причиною заздрісного ставлення.

Стереотип другий. Людина, яка є частиною державно-управлінської еліти, не варта високого рівня довіри громадян. Їй закидають нечесне ведення справ, порушення законів і моральних принципів.

Стереотип третій. За все, що відбувається в державі (і навіть за добробут кожного громадянина окремо), несе відповідальність державно-управлінська еліта.

Існування цих стереотипів заважає громадянам об'єктивно сприймати процеси, що відбуваються в суспільстві, та створює проблеми, що реалізуються у недовірі, відчуженні, негативному сприйнятті влади. Нівелювання результатів дії цих стереотипів можливе лише за умови аналізу, вивчення природи їхнього походження та з'ясування механізму орієнтації людини в суспільстві.

Досліджуючи структури політичних орієнтацій, сучасні науковці виділяють три типи.

До першого типу відносять такі орієнтації стосовно інститутів державного управління:

- оцінка людиною державних органів влади, запроваджених ними норм і символів, представників влади, котрі виконують політичні функції, а також реакції людини на політичну систему (орієнтації щодо режиму);
- оцінка різних вимог щодо політичної системи і реакції на них, оцінки рішень, що приймаються владою, і реакцій на них.

Для цього типу орієнтацій характерні проблеми з формуванням еліти (навіть людина, що має масу позитивних рис, приходячи до влади, не сприймається позитивно).

Щоб вирішити проблему, слід з'ясувати, як подолати негативне ставлення до влади, використовуючи основні риси національного характеру.

До другого типу належать орієнтації щодо "інших" у політичній системі, у тому числі:

- ідентифікацію як усвідомлення людиною своєї приналежності до певної соціальної групи, партії, відчуття причетності й лояльності до них;
- переконання, що впливають на ставлення до інших політичних груп в інтервалі "добрі – погані";
- уявлення щодо правил і норм як регуляторів діяльності політичної системи – своєрідні "правила гри".

До третього типу входять орієнтації щодо власної діяльності:

- компетентність або оцінки людиною власних політичних "ресурсів", що дозволяють їй брати участь у політичному житті та надають уяву про вплив політики на людину;

– дієвість або уявлення про вплив політичних дій людини на політику, що виробляється, і про можливість такого впливу через цивільні акції [1].

Саме третій тип орієнтацій характеризується в Україні такими проблемами.

1. Проблеми з формуванням та функціонуванням громадянського суспільства, для вирішення якої слід з'ясувати можливість використання індивідуалізму як рушійного чинника формування громадянського суспільства, у координуючу і регулюючу умову зміцнення добробуту держави.

2. Проблеми з формуванням та розвитком сильної держави тісно пов'язані з формуванням національної самосвідомості. Необхідно визначити шляхи подолання комплексу національної меншовартості, який зумовлено споконвічним пригніченням національної та людської гідності, інформаційним голодом, ментальними особливостями українського народу, унаслідок якого здатність до швидкої адаптації та сприйняття нового перетворюється в процес втрачання сильних позитивних рис національного характеру і набуття згубних, не притаманних нашому менталітету чужих рис.

Основою й рушійним чинником цього процесу має бути державно-управлінська еліта, що є визначальною силою історичного розвитку, формотворчим ядром суспільства, регулятором усіх суспільних змін.

Між тим, на державно-управлінську еліту покладено функції та ролі, що їх виконувати кожна національна еліта в суспільному розвитку, а саме:

- носія спадкоємності національної культури, яка забезпечує ідентичність народу;
- генератора нової інформації (примноження знань і суспільного інтелекту, наукового потенціалу нації тощо), необхідної для здобуття вищого рівня соціального розвитку;
- провідника народу на шляху національного відродження та суспільного поступу;
- активного учасника взаємопроникнення вітчизняного та світового досвіду з метою визнання країни світовою громадськістю та підвищення її міжнародного авторитету;
- акумулятора знакових систем культурного поля інших народів та ініціатора загальнолюдського спілкування й діалогу між народами;

– творця національної духовної культури [4];
– охоронця духовних цінностей, історичної пам'яті, традицій тощо з метою консолідації націй; рушія національної ідеї, її трансформації за нових історичних обставин [3, с. 86].

Виконання управлінською елітою наведених функцій і ролей відбувається на фоні існування проблеми національної ідентичності в Україні, тому існує необхідність окреслення деяких моделей, що є чинними упродовж усіх років незалежності.

У контексті визначення моделей формування національної ідентичності слід розглянути такі складові національно-етнокультурної моделі:

- привілейований статус прав “корінного” населення порівняно із правами “національних меншин”;
- несприйняття міфу про спільне походження східних слов'ян;
- “тисячолітня традиція державного будівництва”;
- негативне ставлення до радянської епохи;
- Україна як постколоніальне суспільство [2].

Недоліки існування такої моделі є очевидними та виражаються у високому ступені негативізму до історичних передумов, формування вищого статусу титульної нації над іншими, що суперечить гуманістичному підходу до ролі людини і громадянина в суспільстві. Такій моделі протиставляється модель подвійної ідентичності (“Інша Україна”), яка спирається на свою специфічну міфологію:

- міф про спільне слов'янське коріння і подальшу добровільну взаємодію;
- міф про добровільне прийняття російської мови;
- ідея розмитих кордонів;
- залишкові прояви підтримки ключових радянських міфів про “досягнення соціалізму” і “дружбу між народами”;
- несприйняття СРСР як російської або радянської імперії [Там само].

Модель “Інша Україна” не сприймається як основа для формування національної ідентичності через слабку спрямованість на ідентифікацію саме українського народу, що необхідна на етапі ствердження сильної демократичної держави (за умов відповідного ставлення до “національних меншин”).

Ці протилежні моделі, за якими формується національна ідентичність Українського народу, слугують основою для формування протиріч і негативного ставлення до опонентів. Державно-управлінська еліта в цьому контексті виступає каталізатором суспільних явищ, а тому має налагодити співпрацю та сформувати довірливі стосунки із суспільством, які б, з одного боку, ураховували ментальні особливості українців, а з іншого - корегували б їх у відповідності до запитів часу.

Література:

1. *Афонін Е.* Політична культура української еліти як суб'єктивний чинник розвитку суспільства // Формування й оновлення політико-управлінської еліти в сучасній Україні: Зб. наук. пр. / За заг. ред. М.І. Пірен. – К.: Вид-во НАДУ, 2005. – 204 с.

2. Вілсон Е. Національна ідентичність в Україні // Політична думка. – 1999. – № 3. – С. 120–127.
3. Вовканич С. Национальная элита и интеллектуальный потенциал нации. Эпистемологический аспект // Философская и социологическая мысль. – 1996. – № 7-8. – С. 3–16.
4. Чукут С.А. Генеза духовної культури: (управлінський вимір): Моногр. – К.: Вид-во УАДУ, 1999. – 256 с.

Надійшла до редколегії 30.10.2008 р.